

не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співворчість з ним. Для активного співробітництва з вихованцями вчителю необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вміле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів. До інтелектуальних засобів належать кмітливість, професійне спрямування сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, прояв та розвиток творчих здібностей учня. До моральних – любов до ближнього, віра в свої та чужі можливості та здібності, справедливість, вимогливість, повага до особистості – все, що складає основу професійної етики будь-якого фахівця. Духовні засоби – основа загальної та педагогічної культури.

Нова доба принесла нове ставлення до навчання і виховання. Зросли вимоги до педагога, до його творчих можливостей.

Розвиток творчого потенціалу учителя й учня трактується як основне завдання школи. Для реалізації його потрібно насамперед розглядати учня не як суму зовнішніх впливів, а як цілісну, активну, діяльну особистість. Учень – не об'єкт, а насамперед творець свого власного „Я”.

Крізь призму діяльності учня необхідно переосмислити саму структуру навчально-виховного процесу. Такий навчально-виховний процес передбачає певну переорієнтацію функцій вчителя. Різко зменшується питома вага його виконавчої діяльності на уроці, а також зростає функція організаційна.

Учитель стає творцем своєї діяльності й сам відповідає за її результати. Така форма роботи можлива в разі співпраці учителя й учнів. Учитель є організатором і співучасником навчально-виховного процесу. Проте це не означає, що в системі навчально-виховного процесу роль вчителя зменшується. Навпаки, чим більше вчитель виявляє себе, тим вагомішим буде результат навчально-виховного процесу. Суть проблеми полягає в тому, куди учитель спрямує свої зусилля.

Систематична інноваційна діяльність, залучення до виконання творчих завдань, ефективною співпраці учителя й учня – пріоритетне завдання педагогічної науки і практики. Позитивний мікроклімат, у якому перебуває дитина, атмосфера підтримки, довіри, розуміння і радості разом із теплом і затишком оселі / закладу, хорошим харчуванням і активними видами діяльності допомагають особистості розв'язувати навчально-виховні та життєві проблеми і досягати успіху.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. *Остапенко А. А.* Педагогика со-Образности. Очерки и эссе / А. А. Остапенко. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2012. – 184 с.
3. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Полиграфкнига, 1946. – 704 с.
4. *Чичваркин Е.* Мастер-класс / Евгений Чичваркин – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.youtube.com/watch?v=ip18jlvOLO&feature=retated
5. *Штайнер Р.* Принципы вальдорфской педагогики. Методика обучения и необходимые условия воспитания / Рудольф Штайнер. – М.: Лонгин, 2012. – 160 с.
6. *Шумпетер Й.* История экономического анализа в 3 тт. – СПб.: Экономическая школа, 2004.
7. *Присяник В. В.* Формування соціально зрілої особистості / В. В. Присяник – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/125/12584/zrila_osobistist.doc.

Валерій Лутфулін

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Принцип цілісного підходу до організації навчально-виховного процесу, обґрунтований видатними педагогами XVII-XIX ст., знайшов плідну реалізацію й подальший розвиток у творчих пошуках відомих вітчизняних педагогів XX ст. З цієї точки зору Б. На-

умов високо оцінює педагогічний досвід А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Захаренка [7, с. 9-10]. Цілком приєднуючись до такої оцінки, ми поширюємо її також на незаперечні педагогічні досягнення С. Шацького і В. Сороки-Росинського.

Але в умовах масової шкільної практики принцип цілісності навчання і виховання запроваджується вкрай недостатньо. Цей принцип, як зазначав Б. Всесвятський, при всій його важливості майже не знайшов відображення в сучасних працях з педагогіки [2, с. 91]. Актуальність зазначеної проблеми підтверджується багатьма авторами (І. Бех, Н. Дайрі, В. Лозова, Б. Наумов, В. Сластьонін та ін.). Зокрема, Н. Дайрі підкреслює, що порушення принципу цілісності в будь-якій ланці навчання негативно впливає на його результати.

Педагогічний досвід С.Т. Шацького, А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського переконливо свідчить про те, що невід'ємними складовими цілісного педагогічного процесу поряд із навчанням є колективна самообслуговуюча, суспільно корисна і продуктивна праця учнів, організація самостійного читання книг учнями у відповідності до їхніх інтересів, різноманітна позакласна (клубна) робота. При цьому зміст, методи і форми позакласної роботи максимально наближуються до інтересів дітей і відкривають широкий простір для організації різноманітної ігрової діяльності.

У досвіді В. Сороки-Росинського також представлені всі ці компоненти цілісного навчально-виховного процесу за винятком продуктивної праці, що зумовлювалося відсутністю в школі ім. Достоевського відповідної матеріально-технічної бази. Вихованцям цієї школи, як зазначав В. Сорока-Росинський, "потрібні були майстерні, праця не тільки головою, але й руками, не просто навчання, а таке, яке б давало їм трудову кваліфікацію, відкривало їм шлях на заводи, на фабрики... А цього школа ім. Достоевського не могла дати, хоч у неї були чудові викладачі, які змогли підготувати учнів старших двох відділень для вступу в будь-який технікум..." [8, с. 200-201].

Надзвичайно широкий спектр видів соціально цінної діяльності учнів створює найсприятливіші умови для реалізації педагогічного принципу, якому, на думку П. Каптерева, має належати провідна роль в організації виховної діяльності школи. Сутність цього принципу полягає в тому, що «...всі фізичні й духовні сили вихованця підлягають удосконаленню відповідними систематичними вправами» [5, с. 216]. Водночас різноманітна діяльність, в якій учні можуть найповніше задовольняти й розвивати свої інтереси, нахили і здібності, надійно захищає їх від перевтоми. Найкращий відпочинок, як вважав акад. І. Павлов, — «це зміна занять» [1, с. 457].

Виключно благотворний вплив на навчання і виховання невстигаючих і недисциплінованих учнів справляє правильно організована позанавчальна (позакласна або позашкільна) робота, основним принципом якої є добровільність. Різноманітні форми позакласної та позашкільної роботи сприяють розвитку пізнавальної активності учнів, значно підвищують рівень розумової працездатності. Наші дослідження показали, що організація цілісного педагогічного процесу є необхідною умовою усунення навчальних перевантажень, які становлять найболючішу проблему сучасної школи [6, с. 245-249].

Отже, численні аспекти проблеми піднесення якості виховання і навчання школярів мають вирішуватися в нерозривному зв'язку з організацією цілісного педагогічного процесу, що викликає необхідність глибокого науково-педагогічного осмислення і практичного запровадження досвіду названих вище видатних вітчизняних педагогів. Цей унікальний досвід свідчить насамперед про те, що цілісність навчально-виховного процесу може бути досягнута лише на основі тривалих цілеспрямованих зусиль колективу педагогів-одномумців. Так, навколо С. Шацького, якому належить пріоритет у цій творчій справі, згуртувався колектив талановитих співробітників (О. Зеленко, Л. Шлегер, В. Дем'янова, О. Фортунатов, К. Фортунатов).

Розгортання цілісного навчально-виховного процесу, як свідчить унікальний досвід видатних вітчизняних педагогів, нерозривно пов'язане зі створенням відповідної матеріальної бази для організації різноманітних видів діяльності вихованців і вимагає багаторічних зусиль творчого згуртованого колективу педагогів [Л.В., с. 244-247]. На нашу думку, глибоке осмислення й перенесення в навчально-виховний процес сучасної школи творчих надбань педагогічних колективів, очолюваних С.Т. Шацьким і А.С. Мака-

ренком досі залишається складною проблемою не лише для керівників шкіл, але й для дослідників актуальних проблем теорії виховання й дидактики.

Тому на першому етапі запровадження цілісного підходу до змісту, методів і організації навчально-виховного процесу в масову шкільну практику доцільно зосередити увагу на творчому використанні досвіду В. Сороки-Росинського і В. Сухомлинського, які були керівниками шкільних педагогічних колективів. Зазначимо, що в контексті вирішення проблеми усунення навчальних перевантажень найбільш актуальними аспектами практичного запровадження цього досвіду є організація різноманітних форм позакласної роботи й, зокрема, самостійного читання учнями книг з метою розвитку широкого кола пізнавальних інтересів.

У зв'язку з необхідністю запровадження цілісного підходу до виховання, навчання й розвитку учнів на особливу увагу заслуговує досвід роботи В. Курочки й керованого ним педагогічного колективу загальноосвітньої школи № 1 селища Червоний Донець Балаклійського району Харківської області. У цій школі в умовах сьогодення всупереч недостатньому фінансуванню потреб розвитку освіти створена унікальна навчально-матеріальна база, що забезпечує реалізацію принципу цілісності і сприяє досягненню «небачених результатів навчально-виховного процесу, повноцінного життя і підготовки молоді до подальших навчання і праці» [7, с. 9].

У контексті запровадження цілісного підходу до вдосконалення навчально-виховного процесу актуального значення набувають також результати досліджень Б. Всесвятського, Н. Дайрі, П. Ерднієва й Б. Ерднієва. Так, у дослідженнях Б. Всесвятського глибоко висвітлюються можливості цілісного ущільненого представлення системи знань з біології у шкільних програмах і підручниках, проблеми цілісної реалізації системи дидактичних принципів, поєднання різних методів і організаційних форм навчання [2, с. 23-77].

Н. Дайрі в своєму дослідженні висвітлює питання про цілісність педагогічного впливу на учнів у процесі навчання, обґрунтовуючи вимогу щодо використання на уроці всіх видів сприйняття і всіх видів пам'яті: образної (зорової, слухової, моторної), словесно-логічної та емоційної [4, с. 20-21]. Керуючись принципом цілісності, він вирішує також питання про композицію теми, коли на першому уроці повідомляються головні теоретичні положення, обов'язкові для засвоєння, "а на наступних уроках учні застосовують їх, аналізуючи, порівнюючи, узагальнюючи, оцінюючи нові факти" [4, с. 21-22].

У теоретичних положеннях досліджень Б. Всесвятського, Н. Дайрі, П. Ерднієва і Б. Ерднієва знаходить конструктивну інтерпретацію цілісний підход до змісту і методів навчання. П. Ерднієв і Б. Ерднієв, зокрема, звертають особливу увагу на надмірну логізацію навчання математики, зумовлену ігноруванням явища функціональної асиметрії півкуль головного мозку. Ця тенденція "загрожує зробити вихованців "однопівкульними" суб'єктами із збідненим світом емоцій і образних уявлень" [9, с. 179]. При цьому небезпечний тиск навчальних перевантажень концентрується переважно в діяльності лівої півкулі головного мозку, тоді як права півкуля залишається недовантаженою, а при особливо несприятливих умовах майже бездіяльною.

Така однобічність у використанні функціональних можливостей центральної нервової системи типовим недоліком не лише уроків математики, але й навчання інших предметів. Б. Всесвятський підкреслює надмірну багатослівність у викладанні біології. Він вважає необхідним розвиток функціонування обох півкуль мозку в їх взаємодії, що значно поглиблює сприйняття живої природи. «Необхідно враховувати, що при навчанні біології застосування спостереження й експерименту створює сприятливі умови для розвитку безпосереднього предметного сприйняття реальних об'єктів природи й пов'язаного з ним образного мислення, що стимулюється правою півкулею мозку. Але цей процес іде під контролем раніше засвоєних теоретичних узагальнень (функція лівої півкулі)» [3, с. 124]. За таких умов забезпечується розвиток в учнів як образного, так і понятійного мислення.

Одним із найважливіших чинників у реалізації принципу цілісності, на нашу думку, є високий рівень педагогічного керівництва навчально-виховним закладом, спрямованого на повне розкриття творчого потенціалу кожного вчителя. Не викликає ніяких сумнівів те, що при всій неповторності наполегливих пошуків і надбань у справі вихо-

вання підростаючого покоління, яких досягнули С. Шацький, А. Макаренко, В. Сорока-Росинський, В. Сухомлинський, О. Захаренко, кожний із них був висококваліфікованим, самовідданим організатором і керівником педагогічного й дитячого колективів. Уміння керівника розкрити професійні можливості кожного педагога, нахили й задатки вихованців дає можливість досягти успіхів навіть у найскладнішій справі перевиховання безпритульних дітей і неповнолітніх правопорушників, що неспростовно підтверджується досвідом А. С. Макаренка і В. М. Сороки-Росинського.

Список використаної літератури

1. Великие мысли великих людей. Антология афоризма в 3-х т.— Т. III. XIX-XX века / – М. : РИПОЛ классик, 2008. – 736 с.
2. *Всесвятский Б. В.* Проблемы дидактики биологии / *Б. В. Всесвятский* – М. : Просвещение, 1969. – 240 с.
3. *Всесвятский Б. В.* Системный подход к биологическому образованию в средней школе / *Б. В. Всесвятский* – М. : Просвещение, 1985. – 143 с.
4. *Дайри Н. Г.* Главное усвоить на уроке / *Н. Г. Дайри* – М. : Знание, 1984. – 80 с.
5. *Кантерев П. Ф.* Избранные педагогические сочинения / *П. Ф. Кантерев* / Под ред А. М. Арсеньева. – М. : Педагогика, 1982. – 704 с.
6. *Лутфуллін В. С.* Теоретико-методичні засади усунення навчальних перевантажень учнів / *В. С. Лутфуллін* – Полтава: Видавець Шевченко Р.В., 2011. – 336 с.
7. *Наумов Б.* Стратегія і тактика цілісного підходу в освіті України (науково-методичне забезпечення) / *Б. Наумов* // Рідна школа.— 2007.—№ 1.— С. 9-13.
8. *Сорока-Росинский В. Н.* Пед. соч. / *В. Н. Сорока-Росинский* -- М.: Педагогика, 1991. -- 240 с.
9. *Эрдниев П. М., Эрдниев Б. П.* Укрупнение дидактических единиц в обучении математике / *П. М. Эрдниев, Б. П. Эрдниев* – М. : Педагогика, 1986. – 255 с.

Андрій Чернявський

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНИХ ШКОЛАХ: ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Прискорення темпу розвитку цивілізації вимагає від системи освіти постійних змін. Проблема реформування освіти, підвищення її якості стала однією з глобальних проблем людства. Перехід України до високотехнологічних інформаційних технологій вимагає оновлення змісту шкільної освіти, що призводить до його ускладнення і перевантаження. Це є фактором, який знижує можливості навчання як засоби формування і розвитку особистості. При складанні нових програм, визначаючи обсяг змісту дисциплін автори не завжди враховують можливості дитячого організму, що призводить до перевантаження учня і негативно впливає на стан його здоров'я.

Аналізуючи сучасні навчальні програми з різних шкільних дисциплін хотілося б нагадати їхнім авторам вислів нашого земляка, видатного педагога Григорія Ващенка, який ще в першій половині ХХ ст. писав «школа має виховати дітей здоровими, міцними і спритними».

Державні документи свідчать про те що пріоритетним завданням системи освіти є формування здорової людини. Нажаль з кожним роком в Україні спостерігається тенденція погіршення стану здоров'я дітей та молоді. Медичні працівники виявили, що за останні 5-7 років кількість випускників середніх навчальних закладів, які мають захворювання верхніх дихальних шляхів опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту і серцево-судинної системи дедалі зростає і становить 90%.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 2; 3; 5] вказує на те, що серед шкільних факторів ризику найбільшу загрозу для здоров'я дітей становлять такі: неефективна педагогічна тактика; інтенсифікація навчального процесу; вибір методик і педагогічних технологій, що не відповідають віковим та індивідуальним особливостям розвитку учнів; недотримання гігієнічних вимог під час здійснення навчального процесу;